

واکاوی نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی

لیلا فتحی^{۱*}

L_fathi89@pnu.ac.ir

نیره حافظی شاهرودی^۲

منصور عمویی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۷

چکیده

زمینه و هدف: در قرن حاضر نگاه و نگرش مسئولانه و دغدغه‌مند نسبت مسائل زیست محیطی واقعیت غیرقابل انکار در بسیاری از جوامع است. بدین سبب هدف این پژوهش واکاوی نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی است که در بین دانش آموزان مقطع متوسطه دوم شهرستان بافت یافته است.

روش بررسی: این پژوهش با رویکرد کیفی و روش گراند تئوری انجام یافته است. مشارکت کنندگان ۲۰ نفر از دانش آموزان پسر شهرستان بافت بوده، به روش هدفمند انتخاب شده و پس از انجام مصاحبه های نیمه ساختاریافته با آنان، داده های حاصل با استفاده از کدگذاری سه مرحله ای باز، محوری و گزینشی تحلیل شدند.

یافته ها: نتایج به دست آمده از تحلیل داده ها و کدگذاری سه گانه، شامل ۵۶۲ کدباز، ۶۶ کدمحوری و ۱۷ کدگزینشی بود که در قالب مدل پارادایمی ارائه گردید. بر این اساس ۴ مقوله اصلی پیرامون شرایط علی نگرش دانش آموزان به مسائل زیست محیطی عبارتند از: آلودگی و تخریب منابع طبیعی (هوا، آب، خاک، جنگل و حیات وحش) - به هم خوردن توازن اکولوژیکی به سبب مخاطرات زندگی شهری - تعهد و تعامل سبز انسان با محیط زیست طبیعی و شهری - عدم عقلانیت اکولوژیکی در بین مسئولان و مردم. همچنین مقولاتی که زمینه ساز نگرش مثبت زیست محیطی در بین دانش آموزان می گردد، شامل: گسترش جهان بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی، فرهنگ سازی، آموزش به واسطه رسانه های جمعی نوین - سرمایه گذاری منابع انسانی و سیاست گذاری کلان جهت حفاظت و نوسازی اکولوژیکی - وضع و اعمال قوانین حفاظت از محیط زیست - توسعه پایدار سازگار با محیط زیست و نوسازی اکولوژیکی. دانش آموزان همچنین حمایت های اجرایی، مالی و تشویقی دولت از شکل ها و رفتار زیست محیطی را از جمله مقولات مداخله گری می دانستند که نقش تسریع کننده در تغییر نگرش مثبت زیست محیطی دارد. پیرامون راهبردهای دانش آموزان در جهت گسترش نگرش مثبت زیست

۱- استادیار گروه جامعه شناسی دانشگاه پیام نور، ص.پ ۱۹۳۹۵۴۶۹۷، تهران، ایران. * (مسوول مکاتبات)

۲- کارشناس ارشد جامعه شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

محیطی می توان به مواردی از قبیل؛ گسترش تشکل ها و مطالبات زیست محیطی - مدیریت و جمع آوری پسماندها از محیط زیست طبیعی و شهری - حفاظت و نوسازی مناطق جنگلی و حیات وحش و مدیریت منابع انرژی و مصرف در زندگی روزمره اشاره داشت.

بحث و نتیجه گیری: در نگاهی کلی، نتایج حاکی از این مهم است که جامعه کنونی از سطح مطلوبی از نگرش مثبت زیست محیطی برخوردار نبوده و ادامه روند کنونی پیامدهایی چون؛ تغییرات اقلیمی، تخریب محیط زیست و منابع طبیعی و به مخاطره افتادن منابع تغذیه و زیست گاه انسان ها را به دنبال خواهد داشت.

واژه های کلیدی: نگرش زیست محیطی، گراند تئوری، دانش آموزان، شهرستان بافت

Analysis of students' attitudes towards environmental issues

Leila Fathi^{1*}

l_fathi89@pnu.ac.ir

Nayereh Hafezi Shahroudi²

Mansoor Amouei²

Admission Date: October 17, 2023

Date Received: August 29, 2023

Abstract

Background and Objective: In this century, the responsible and concerned attitude towards environmental issues is an undeniable reality in many societies. Therefore, the purpose of this research is to analyze the attitude of students towards environmental issues, which was conducted among secondary school students of Baft city.

Material and Methodology: This research was conducted using qualitative method and grounded theory technique. The participants were 20 male students of Baft city, they were selected in a purposeful way and after conducting semi-structured interviews with them, the resulting data were analyzed using three-stage open, central and selective coding.

Findings: The results obtained from data analysis and triple coding included 562 open codes, 66 axial codes, and 17 selective codes, which were presented in the form of a paradigm model. Based on this, the 4 main categories related to the causal conditions of students' attitudes towards environmental issues are: pollution and destruction of natural resources (air, water, soil, forest and wildlife) - disruption of the ecological balance due to the dangers of urban life - commitment and interaction Green man with natural and urban environment - lack of ecological rationality among officials and people. Also, the categories that form the basis for a positive environmental attitude among students include: spreading environmental worldview with awareness, culture building, education through modern mass media, investment in human resources and macro policy making for ecological protection and renewal. - Establishing and applying environmental protection laws - sustainable development compatible with the environment and ecological renovation. The students also considered the government's executive, financial and incentive support for organizations and environmental behavior as interventionist categories, which has an accelerating role in changing positive environmental attitudes. About the students' strategies in order to develop a positive environmental attitude, we can mention things such as; Expansion of organizations and environmental demands - management and collection of waste from the natural and urban environment - protection and renewal of forest areas and wildlife and management of energy resources and consumption in daily life.

Discussion and Conclusion: In a general view, the results indicate that the current society does not have a favorable level of positive environmental attitude and the continuation of the current trend has consequences such as; Climate change will lead to the destruction of the environment and natural resources and endangering the health, food sources and habitat of humans.

Keywords: environmental attitude, grounded theory, students, Baft city.

1- Assistant Professor Department of Sociology Payame Noor University (PNU), P, O Box, 19395-4697 Tehran, Iran. * (Corresponding author)

2- Master of Sociology, Department of Sociology, Payam Noor University, Tehran, Iran.

مقدمه

محیط زیست، توجه و حفاظت ویژه به آن از جمله موضوعات بسیار مهم در دنیای کنونی است. نگاه و نگرش مسئولانه و دغدغه مند نسبت به محیط زیست از جمله خصوصیات بارز بسیاری از جوامع در قرن حاضر است. صاحب نظران در حوزه محیط زیست معتقدند کیفیت محیط زیست و کنترل مؤثر مسائل زیست محیطی کاملاً به الگوهای رفتاری انسان ها وابسته است، مشکلات زیست محیطی متنوعی که امروزه با آن ها مواجه هستیم، همانند گرم شدن تدریجی زمین و تغییرات آب و هوایی، آلودگی هوا، کمبود آب، کاهش منابع طبیعی و نابودی تنوع اکوسیستمی در جهان، ریشه در رفتار بشری دارند (۱). از این رو برنامه ریزی های کلان نهادها و سازمان های متعدد جوامع نسبت به محیط زیست حاکی از تغییرات و مخاطرات محیط زیستی است که مشمول پیامدهای بی شمار احتمالی خواهد بود و بر حساسیت این مهم می افزاید. براین اساس محیط زیست به یک مساله اجتماعی تبدیل شده و جامعه شناسی محیط زیست، مطالعات زیادی را پیرامون نگرش، ارزش ها و رفتارهای محیط زیستی افراد به خود اختصاص داده است. آگاه سازی عمومی و آموزش جامعه در رابطه با اهمیت محیط زیست برای ادامه حیات امری حیاتی است. نگرش زیست محیطی بخشی از ارزش ها و احساس نگرانی ها برای محیط زیست و انگیزشی برای فعالیت های مشارکتی در توسعه زیست محیط و حفاظت از محیط زیست است. برخی از بحران های زیست محیطی اخیر ریشه در نگرش افراد نسبت به مسائل زیست محیطی دارد و تا زمانی که نگرش افراد تغییر نکند امکان ظهور رابطه مثبت بین جامعه و طبیعت میسر نخواهد بود، از این رو نگرش انسان به محیط زیست و اهمیت آن در پیش بینی رفتارهای محیطی مورد اهمیت و توجه پژوهشگران این حوزه است.

نگرش محیط زیستی به لحاظ مفهومی، مجموعه احساسات خوشایند و ناخوشایند در مورد ویژگی ها محیط فیزیکی یا مسایل مربوط به آن است. دیگر مفهوم مرتبط با نگرش محیط زیستی آگاهی محیط زیستی است که به معنای میزان اطلاعات فرد در مورد مسایل محیط زیستی و عوامل مؤثر در گسترش آن و شناخت از چگونگی رفتار جهت بهبود معضلات آن است. همچنین رفتارهای مسئولانه محیط زیستی مجموعه ای از کنش های افراد

جامعه به محیط زیست است که در یک طیف وسیعی، احساسات، تمایلات و آمادگی های خاص برای رفتارهای محیط زیستی را شامل می شود. افراد هر جامعه بر حسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی و فرهنگی برخورد متفاوتی با محیط زیست دارند (۲).

بررسی نگرش به یک موضوع از آن رو مهم است که اساساً نگرش بر ساختار رفتار و اعمال انسان تأثیر می گذارد. نقش انسان و رفتار انسانی در تمامی تغییرات زیست محیطی و بحران های کنونی واقعیتی انکارناپذیر است. مسئله قابل توجه آن است که مردم دانش محیط زیستی خود را چگونه کسب می کنند و این دانش چگونه بر نگرش و رفتار آنها اثر می گذارد؟ علاوه بر این مردم به طور مستقیم در بطن محیط زیست طبیعی زندگی می کنند، در روند اجتماعی شدن در بستر جامعه ای که در آن رشد می یابند نیز در جریان بازنمودهای مختلفی از طبیعت و محیط زیست خود قرار دارند. حقیقت آن است که این بازنمودهای اجتماعی بیش از خود طبیعت در کسب دانش علمی نسبت به محیط اطراف بر مردم تأثیر می گذارد (۳). همچنین نکته حائز اهمیت توسعه و اقدامات توسعه مدار در راستای زندگی بهتر و رفاه انسان هاست که در بسیاری موارد مشمول ضررهای دراز مدت و مشکلات عدیده زیست محیطی برای نسل آینده خواهد بود. کاتن معتقد است انسان با ساخت جامعه ای پیچیده و با استفاده فزاینده از محیط موجب تهی سازی منابع شده است. به اعتقاد او «جامعه انسانی جزئی جدایی ناپذیر از حیات است. اما سلطه اجتماعات انسانی بر طبیعت منجر به خود تخریبی می شود» (۴). در این راستا یکی از مهم ترین مشکلات و موانع موجود در عرصه حفاظت از محیط زیست در ایران کمبود آگاهی و اطلاعات در میان لایه های مختلف اجتماع بوده و نهادهای آموزشی از جمله اجزای تأثیرگذار در این حوزه به شمار می روند. این عقیده که ابعاد مدرسه ارزش های فردی را انتقال می دهند توسط موروی با این بیان حمایت شد: یادگیری محیط زیست و ابعادش در مجموع باورهای فردی، ارزش های اجتماعی و در نهایت گرایش های ما را به سمت محیط زیست و همسایگان جهانی مان ایجاد می کند (۵).

پژوهش حاضر در شهرستان بافت و در بین دانش آموزان مقطع متوسطه این شهرستان صورت گرفته است. شهرستان بافت واقع در

استان کرمان و دارای کوهستان، جنگل، مراتع و معادن بسیاری است و طبیعت بکر این منطقه زبانزد است، اما طی چند سال اخیر مسئولین و مردم با اهداف توسعه اقتصادی و اشتغال زایی اکتشاف و بهره برداری از معادن متعدد استان کرمان و شهرستان بافت را با سرعت چشمگیری افزایش داده اند. فعالیت های مذکور هرچند در برخی موارد دستاوردهایی نیز به همراه داشته، اما چنان که باید مطابق با استانداردهای توسعه پایدار در زمینه محیط زیست صورت نمی پذیرد.

ضمن توجه به این مهم که نگرش و رفتار انسانی در بروز مشکلات و مسائل محیط زیستی نقشی کلیدی دارد و بخش اعظم چگونگی نگرش و انتخاب شیوه رفتاری در کودکی و نوجوانی نهاده می شود، سی پرز در مطالعات خود نشان داد که در رفتار فرد چهار سطح تغییر وجود دارد: ابتدا دانش فرد می باید تغییر کند و این تغییر موجب تغییر نگرش فرد می شود و تغییر نگرش فرد نیز موجب تغییر رفتار فردی می شود و در نهایت تغییر رفتار فردی موجب تغییر رفتار گروهی می شود (۶). قدیمی ترین و ساده ترین مدل رفتارهای محیط زیستی که بر پایه مسیر پیشرفت خطی به ترتیب از دانش محیط زیستی به آگاهی، ملاحظات محیط زیستی یا نگرش محیط زیستی منتهی می شود از دهه ۱۹۷۰ مطرح شده است. در این مدل دانش محیط زیستی بر نگرش محیط زیستی تأثیر گذاشته و نگرش و رفتارهای حمایتی از محیط زیست تأثیر می گذارد. علاوه بر این مدل که بین نگرش و رفتار رابطه ای علی و مستقیم قائل است، نظریه کنش عقلانی آیزن و فیشباین همچنین مدل پیش بینی کننده رفتار محیط زیستی هینس و همکاران^۳ (۱۹۸۶) و مدل رفتار اکولوژیکی فیتکا و کسل^۴ (۱۹۸۱) نگرش را به همراه عوامل دیگر، به عنوان عاملی تأثیرگذار بر رفتار حفاظتی از محیط زیست در نظر گرفته اند. در مدل های مذکور نگرش در کنار هنجارها، باورها، دانش، عوامل شخصیتی، مهارت و انگیزه قابلیت عملکرد دارد (۷).

تحقیقات پیرامون محیط زیست، آموزش، نگرش و رفتارهای محیط

زیستی در کشورهای گوناگون و ایران انجام شده و با توجه به ماهیت و روش تحقیق حاضر مورد بررسی و به برخی از آن ها اشاره شده است. نصرتی نژاد و همکاران (۸) طی پژوهشی رفتار محیط زیستی شهروندان تهرانی را از نگاه جامعه شناسانه مورد تبیین قرار دادند، نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان داد بین نگرش و رفتار محیط زیستی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. اسدی و همکاران (۹) به بررسی دانش، نگرش و رفتارهای مسئولان زیست محیطی دانش آموزان دختر مدارس متوسطه اول پرداخته و در نتایج بیان داشتند که با توجه به ارتباط معنی دار بین دانش- نگرش، و نگرش-رفتار، نیاز ضروری به آموزش مسائل زیست محیطی به دانش آموزان احساس می شود. حمایت خواه و همکاران (۱۰) طی پژوهشی در باب مناسبات دانش، نگرش و رفتار زیست محیطی، دانشجویان دانشگاه تهران، مشخص نمودند که دانش و نگرش بر رفتارهای زیست محیطی موثر است و افزایش سطح تحصیلات ارتقا دهنده سطح دانش، نگرش و رفتارهای زیست محیطی است. احمدیان و حقیقتیان (۱۱) در بین شهروندان کرمانشاه نقش عوامل فرهنگی بر رفتارهای زیست محیطی شهری را مورد تحلیل جامعه شناسانه قرار داده و اظهار داشتند که در کل عوامل فرهنگی می توانند پیش بینی کننده سیاست های ترویج رفتارهای زیست محیطی مسئولان باشند. ولی پور چهارده چریک و فرخیان (۱۲) نیز در پژوهشی تأثیر آموزش محیط زیست بر آگاهی و نگرش و رفتار طرفدار محیط زیست را در میان دانش آموزان اهواز مورد ارزیابی قرار دادند و بیان داشتند؛ آموزش های تئوری و عملی نقش مثبتی بر تغییر نگرش، آگاهی و رفتار حفاظتی محیط زیست در بین دانش آموزان به عنوان آینده سازان فردا دارد. همچنین نواح و فروتن کیا (۱۳) طی پژوهشی رابطه میان کنش عقلانی و رفتارهای زیست محیطی را بین شهروندان شهرستان اندیمشک، مورد بررسی قرار داده و اظهار می کند؛ بین هنجارهای ذهنی که در رابطه مثبتی با نگرش دارد و رفتار زیست محیطی و بین قصد انجام رفتار و رفتار زیست محیطی رابطه معناداری برقرار است. فو و همکاران (۱۴) طی تحقیقی به بررسی آگاهی زیست محیطانه و رفتار زیست محیطانه بر محیط دانشگاه؛

- 1- Sears
- 2- Ajzen & Fishbein
- 3- Hines et al
- 4- Fietkau & Kessel

در بین دانشجویان تایچین، چین پرداخته اند معتقدند عوامل فرهنگی و اجتماعی بر رفتار زیست محیطانه تأثیرگذار است. همچنین ابولاجی و اوکی (۱۵)، در نیجریه پیرامون نگهداری از تنوع زیستی و نقش برنامه های آگاهی دهنده در مورد حفاظت محیط زیست مطالعه ای صورت داده و بر نقش انجمن های حفاظت محیط زیست و نقش اساسی آنان در ایجاد آگاهی و تشویق دانش آموزان برای فهمیدن و درک بهتر موضوعات محیط زیستی ایجاد نگرش های مثبت و مسئولانه تأکید داشتند. شوماخر^۲ (۱۶) چگونگی شکل گیری فرهنگ زیست محیطی را در پاریس مورد ارزیابی قرار داد و در نتایج عنوان داشت؛ جوامع با ثروت کم نمی توانند آزادانه برای فرهنگ محیط زیستی هزینه کنند؛ درواقع، جامعه تنها می تواند در حفظ محیط زیست سرمایه گذاری کند جوامعی که کیفیت محیط زیستی پایینی دارند، سرمایه گذاری در فرهنگ ممکن است حلقه بازخوردی مثبتی را القا کند. والنتی و همکاران^۳ (۱۷) نگرش ها و ادراکات منفی را به عنوان تهدیدی در حفاظت از حیات وحش در منطقه باکوسی در جنوب غربی کامرون دانسته و معتقدند از طریق برنامه ها و آموزش های دقیق می توان این نگرش ها و ادراکات منفی را تبدیل به نگرش های مثبت کرد.

به اعتبار مطالب عنوان شده و بحران های زیست محیطی در استان کرمان، این پرسش مطرح می شود که نگرش دانش آموزان در شهرستان بافت نسبت به مسائل زیست محیطی چگونه است؟ به نظر می رسد که هرچند مطالعات در این باب انجام شده اما با سیر تغییرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود که بر اساس تحقیقات انجام شده ارتباط مستقیمی با بحران های زیست - محیطی دارد و به اعتبار آن نگرش، تفکر و کنش های افراد دستخوش تغییر است لذا، این نیاز احساس می شود که واکاوی پیرامون موضوع مورد بحث در دوره های زمانی معین و در مناطق مختلف جغرافیایی و طبیعی با توجه به بافت زیست محیطی، فرهنگی و اجتماعی صورت پذیرد. هم راستا با تحقیقات و مطالب عنوان شده و اذعان به این مهم که چگونگی نگرش زیست محیطی

تأثیر مستقیم بر کنش های انسانی و رفتار زیست محیطی دارد، هدف پژوهش حاضر شناخت چگونگی نگرش دانش آموزان به عنوان آتیه سازان جامعه نسبت مسائل زیست محیطی است، تا بتوان در اثنای تغییرات و بحران های زیست محیطی و اقلیمی که در بسیاری موارد کنش های انسانی محوریت اصلی آنان را شکل می دهد، به بینش دقیق تر و عمیق تر نسبت به این مهم دست یافت. از این منظرگاه مشارکت کنندگان تحقیق را دانش آموزان شهرستان بافت در استان کرمان شامل می شوند، شهرستانی که طی دهه های گذشته با مسائل زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی مواجه بوده که در بسیاری موارد در صورت بروز رفتار مسئولانه تر زیست محیطی و پذیرش تعهدات و مسئولیت های اجتماعی در بین افراد و شهروندان آن، دست کم امکان کاهش آنها وجود خواهد داشت. برای تحقق این مهم از روش کیفی استفاده شده که محقق با ورود و دخالت مستقیم در محیط مدرسه تلاش نموده به عمق نگرش دانش آموزان پیرامون مسائل زیست محیطی دست یابد و این مهم را طی مصاحبه و تعاملات چهره به چهره و کلامی با نوجوانان انجام داده، امری که با توجه به شرایط سنی و حساسیت های دوره نوجوانی و آستانه جوانی می تواند ما را به دستیابی به اطلاعات واقعی تر و عمیق تری نسبت به نگرش و انگیزه های رفتاری زیست محیطی طی جامعه مورد مطالعه رهنمون سازد و بدین سبب از جنبه نوآورانه برخوردار است. براساس ماهیت و روش تحقیق حاضر هدف و سؤالات زیر قابل بیان است:

هدف اصلی این پژوهش مطالعه علل و چگونگی شکل گیری نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت است.

- فرآیند شکل گیری نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت چگونه است؟
- شرایط زمینه ای و پدیده های که منجر به نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی می شود، کدامند؟
- شرایط مداخله گر در نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت، کدامند؟
- راهبردهای دانش آموزان در شکل گیری رفتار زیست

محیطی، کدام است؟

1- Abolaji M.A, & Oke A.O

2- Schumacher

3- Valentine Buh Ebua et all

— پیامدها و دست‌آوردهای حاصل از نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت، کدامند؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر به روش کیفی و بر اساس اصول گراند تئوری با رویکرد اشتراوس و کوربین انجام شده است. روش های کیفی به محقق این امکان را می دهند تا در شناخت ها و ادراکات دیگران سهیم باشد و بفهمد مردم چگونه زندگی روزمره شان را ساخت داده و معنا می بخشند (۱۸). از سویی دیگر استفاده از روش های کیفی این امکان را فراهم می آورد تا زنان و مردان مورد پژوهش امکان «شنیده شدن» را بیابند و امکان نگرش و درک جهان از جایگاه افراد مورد پژوهش فراهم شود (۱۹). با بررسی های منابع موجود (کتابخانه ای و اینترنتی) مشخص شد جامعه آماری در اکثر تحقیقات پیرامون نگرش و رفتار محیط زیستی گروه بزرگسالان بوده و به ندرت دانش آموزان مورد واکاوی قرار گرفته اند. گروهی که یقیناً نوع نگرش، رفتار و کنش های زیست محیطی شان می تواند تأثیر بسزایی در رفع موانع و معضلات زیست محیطی آینده این مرز و بوم داشته باشد. لذا ماهیت و هدف موضوع مورد پژوهش، محقق را برآن داشت تا با نگاهی موشکافانه

چگونگی نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی را مورد واکاوی قرار داده و بر اساس اصول روش کیفی گراند تئوری به علل، بسترها، شرایط مداخله گر، راهبردها و پیامدهای نگرش دانش آموزان پیرامون مسائل زیست محیطی دست یابد. بر این اساس مشارکت کنندگان تحقیق با روش نمونه گیری هدفمند و نظری انتخاب شده و مورد مصاحبه نیمه ساختار یافته قرار گرفتند. محقق در زمان استخراج و دریافت داده ها در میدان تحقیق حاضر بوده و از مزایای تعامل چهره به چهره با مصاحبه شوندگان جهت درک بهتر داده ها بهره مند گردیده است. طی روند مذکور محقق در سال ۱۴۰۲ با ۲۳ نفر از دانش آموزان پسر مقطع متوسطه دوم مشغول به تحصیل در شهرستان بافت مصاحبه داشته که در محدوده سنی ۱۵ تا ۱۸ سال و جزء افراد دغدغه مند محیط زیست و در بسیاری موارد فعال در امور محیط زیستی بودند. اطلاعات و داده های گردآوری شده حاصل از مصاحبه به روش کدگذاری سه گانه بر طبق اصول گراند تئوری تحلیل و منجر به دستیابی ۵۶۲ کد باز، ۶۶ کد محوری و ۱۷ کد گزینشی شد که طی مدل پارادایمی پیشنهادی اشتراوس و کوربین ارائه شده است.

جدول ۱- مشخصات مشارکت‌کنندگان

Table 1. Profile of research participants

ردیف	سن مصاحبه شونده	دانش آموز پایه	جنس
۱	۱۷	یازدهم	مرد
۲	۱۶	یازدهم	مرد
۳	۱۸	دوازدهم	مرد
۴	۱۷	یازدهم	مرد
۵	۱۵	دهم	مرد
۶	۱۵	دهم	مرد
۷	۱۸	دوازدهم	مرد
۸	۱۸	دوازدهم	مرد
۹	۱۶	دهم	مرد
۱۰	۱۷	یازدهم	مرد
۱۱	۱۷	یازدهم	مرد
۱۲	۱۸	دوازدهم	مرد
۱۳	۱۷	یازدهم	مرد
۱۴	۱۸	دوازدهم	مرد
۱۵	۱۶	یازدهم	مرد
۱۶	۱۷	یازدهم	مرد
۱۷	۱۸	دوازدهم	مرد
۱۸	۱۶	دهم	مرد
۱۹	۱۸	دوازدهم	مرد
۲۰	۱۵	دهم	مرد
۲۱	۱۷	یازدهم	مرد
۲۲	۱۶	یازدهم	مرد
۲۳	۱۸	دوازدهم	مرد

یافته های پژوهش

در جهت دستیابی به اهداف و پاسخ به پرسش‌های پژوهش، پس از انجام هر مصاحبه با شرکت‌کنندگان پژوهش کدگذاری سه گانه، باز، محوری و گزینشی مرسوم در روش گراند تئوری انجام و به این اعتبار مفاهیم، مقولات محوری و مقولات اصلی و کدهای گزینشی نهایی شناسایی شد و در قالب مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین ارائه شده است که در ادامه به صورت دقیق فرایند دستابی

و داده های نهایی به دست آمده قابل بیان است. هسته مرکزی مدل پارادایمی حاصل از تحلیل نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت: هسته مرکزی مدل پارادایمی حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها به واقع پاسخی در جهت رفع ابهام پیرامون شواهد و مقولات به دست آمده در راستای زمینه موضوع مورد بحث است، و روشن شدن این

اعتقاد بودند که شیوه های زیستن در دنیای مدرن دستخوش تغییرات وسیعی شده که حاصل مداخلات بی شمار انسانی است. این مداخلات و تأثیر مستقیم آن بر محیط زیست طبیعی مشهود بوده و انجام اقدامات فوری همچون حفاظت و نوسازی اکولوژیکی است.

پرسش که در واقع محور، مرکز و کلیت تمامی رویدادها و قضایای جمع آوری شده و داده های مورد تحلیل چیست؟ در پژوهش حاضر کلیت مقولات عنوان شده که از جمله پرتکرارترین مقولات نیز بودند، «حفاظت و نوسازی اکولوژیکی و نهادینه کردن فرهنگ زیست محیطی» است. مصاحبه شوندگان در اکثر موارد بر این

جدول ۲- کدهای محوری و گزینشی منتج به هسته مرکزی مدل پارادایمی

Table 2. Axial and selective codes resulting in the central core of the paradigmatic model

هسته مرکزی	حفاظت و نوسازی اکولوژیکی و نهادینه کردن فرهنگ زیست محیطی	گسترش جهان بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی، فرهنگ سازی، آموزش و رسانه های نوین جمعی
		توسعه پایدار سازگار با محیط زیست و نوسازی اکولوژیکی
		تغییرات اقلیمی، تخریب محیط زیست و منابع طبیعی

شد، که شامل؛ آلودگی و تخریب منابع طبیعی (هوا، آب، خاک، جنگل و حیات وحش) - به هم خوردن توازن اکولوژیکی به سبب مخاطرات زندگی شهری - تعهد و تعامل سبز انسان با محیط زیست طبیعی و شهری - عدم عقلانیت اکولوژیکی در بین مسوولان و مردم است که در قالب جدول ۳ آمده است.

شرایط علی نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت: شرایط علی، شامل مقوله هایی است که به بر مقوله محوری تأثیر می گذارند و منجر به وقوع پدیده مورد مطالعه می شوند. به این اعتبار نتایج حاصل از شرایط علی نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی منتهی به شناسایی ۴ کد انتخابی نهایی

جدول ۳- مقولات محوری و گزینشی مرتبط با شرایط علی نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی

Table 3. Axial and Selective categories related to the causal conditions of students' attitudes towards environmental issues

مقوله	کدهای گزینشی	کدهای محوری
شرایط علی مؤثر در نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی	۱- آلودگی و تخریب منابع طبیعی (هوا، آب، خاک، جنگل و حیات وحش)	۱- آلودگی هوا و افزایش گازهای گلخانه ای
		۲- آلودگی آب های سطحی و زیرزمینی
		۳- تخریب منابع طبیعی و جنگل ها
		۴- آلودگی خاک و محیط زیست
		۵- از بین رفتن زیستگاه های طبیعی حیوانات و حیات وحش
	۲- به هم خوردن توازن اکولوژیکی به سبب مخاطرات زندگی شهری	۶- آلودگی محیط زیست شهری و طبیعی با زباله های خانگی، بیمارستانی و صنعتی
		۷- مدیریت ناکارآمد تفکیک و بازیافت پسماند
		۸- تأمین انرژی شهری و حمل و نقل با استفاده از سوخت های فسیلی بی کیفیت
		۹- ناوگان حمل و نقل فرسوده شهری
		تفکیک پسماند و آلوده نکردن محیط زیست با زباله
		فرسودگی ناوگان حمل و نقل شهری و سوخت فسیلی بی کیفیت

۳- تعهد و تعامل سبز انسان با محیط زیست طبیعی و شهری	۱۰- تعهد و رفتار مسئولانه در قبال محیط زیست
	۱۱- داشتن دغدغه زیست محیطی
	۱۲- سبک زندگی مصرف گرایانه
۴- عدم عقلانیت اکولوژیکی در بین مسئولان و مردم	۱۳- نگاه منفعت طلبانه و سودجویانه در بین مردم و مسئولان
	۱۴- ایجاد اختلال در تعادل و توازن زیست محیطی
	۱۵- ایجاد مشکلات و مخاطرات محیط زیست به بهانه توسعه اقتصادی
	۱۶- فساد اداری و نقش دولت در تخریب محیط زیست
	۱۷- عمل گرایی ضعیف دولت در حمایت از زیست بوم

براساس یافته های حاصل از ۲۳ مصاحبه با دانش آموزان شهرستان بافت، شرایط علی موثر بر نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی تحت تأثیر عواملی همچون، آلودگی و تخریب منابع طبیعی (هوا، آب، خاک، جنگل و حیات وحش) قابل بیان است؛ مشارکت کنندگان اذعان داشتند که بر اساس شرایط زیست محیطی کنونی دارای نگرش مثبتی پیرامون مسائل زیست محیطی نبوده و از جمله علل اصلی مؤثر بر آن را آلودگی و تخریب منابع طبیعی (هوا، آب، خاک، جنگل و حیات وحش) می دانستند، آنان بر این باور بودند که کشور در شرایط سخت زیست محیطی قرار داشته و شاهد تخریب هرروزه منابع طبیعی هستیم، همچنین با گسترش روزافزون انواع آلودگی اعم از هوا، آب و خاک این روند نه تنها روبه کندی نمی گذارد بلکه شاهد سرعت تخریب محیط زیست خواهیم بود.

مصاحبه شونده شماره ۱۳، پیرامون مقوله مذکور چنین عنوان می دارد: «ما یکی از بزرگ ترین کشورهایی هستیم که بیشترین میزان گازهای گلخانه ای رو داریم تولید می کنیم. این ها همش ضربه، هم سلامت جسم هم سلامت روان، چه خود ما چه محیط زیست رو تحت تاثیر قرار میده و این خودش باعث می شه توانایی آدم ها کم میشه، مریض جسمی و روحی می شوند. وقتی آب آلوده بخوری، هوای آلوده نفس بکشی، از طرفی تو فکر قحطی آب و فرو نشست زمین باشی و سیل و طوفان شن هم احتمال بدی، به نظر شما اون شادابی و سلامت را میشه داشت».

از دیگر عوامل از نگاه برخی دانش آموزان که در نوع نگرش آنان موثر است، عدم عقلانیت اکولوژیکی در بین مسئولان و مردم بوده و اذعان داشتند که این مهم به هم خوردن توازن اکولوژیکی

به سبب مخاطرات زندگی شهری را به همراه دارد. در تفسیر باید گفت دانش آموزان براین باور بودند که گسترش زندگی شهری هرچند گاهی به بهانه توسعه اقتصادی صورت گرفته اما این مهم بواسطه مدیریت ناکارآمد و عدم برنامه ریزی اصولی و فقدان عقلانیت کافی در سیستم شهرسازی انواع اثرات مخرب را برای محیط زیست شهری و طبیعی به همراه داشته است. دانش آموزان مشارکت کننده با اظهار تأسف از ضعف دولت در عمل گرایی و وجود فساد اداری بر این باور بودند که تولید زباله های خانگی، بیمارستانی و صنعتی که بدون برنامه ریزی اصولی به سبب افزایش جمعیت و گسترش شهرنشینی رشدی بی سابقه دارد نیز باعث اختلال در تعادل و توازن محیط زیست طبیعی و شهری می گردد و مشکلات و مخاطرات محیط زیست به سبب آن حادث می شود.

مشارکت کننده شماره ۲۱ چنین عنوان می دارد: «زباله ها واقعا فاجعه است، من خودم به عنوان یک شهروند می تونم تولید پسماند و زباله را کم کنم. چون همین زباله ها هوا و آب و خاک و همه را آلوده می کنند که این اولین آسیب را به ما می زنند.

با این همه مصاحبه شوندگان اظهار داشتند که سبک زندگی مصرف گرایانه در دنیای کنونی از دیگر علل بروز مشکلات و مسائل زیست محیطی است که البته با تعهد و تعامل سبز انسان با محیط زیست طبیعی و شهری می توان تا حدی از روند فرسایش و تخریب محیط زیست جلوگیری نمود. از نقطه نظر دانش آموزان این همه تنها در سایه دغدغه مندی، تعهد و رفتار مسئولانه مردم و مسئولان امکان بروز و ظهور می یابد.

مشارکت کننده شماره ۱۲ چنین عنوان می کند: «ما دوازده سال مدرسه می ریم، باید از اول این چیزها را یاد بگیریم نه یک عده ای خودشون با توجه به علاقه شون پیگیر باشند و رفتارهای درست انجام بدن و بقیه هیچی یاد نگیرند. خود من با گروهی از دوستان خیلی به مدیران و حتی اداره آموزش و پرورش رفتیم و درخواست دادیم که ما سفیر محیط زیستی بشیم و فعالیت کنیم در روستاها و شهرهای اطراف و شهر خودمان. میگویند برین انجام بدین خب بودجه می خواد هیچ کمکی نمی کنن و اصلا ارزش برای پیشنهادهای ما قائل نیستند می گن بودجه نداریم، کارتون خوبه ولی بودجه نداریم». بسترها و شرایط زمینه ای نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت:

منظور از شرایط زمینه ای، شرایط از پیش موجودی است که در آن شرایط و زمینه ها بر پدیده اصلی تأثیر می گذارند، که در این جا

بسترها و زمینه هایی که دانش آموزان مورد تحقیق به آن اشاره داشتند، تعدیل کننده نگرش مثبت در بین آنان دارد. این شرایط ذیل عنوان زمینه ها و بسترهای موثر بر نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی مقوله بندی شده اند. بر اسا یافته های پژوهش این شرایط در قالب ۴ مقوله اصلی شرایط زمینه ای شناسایی شد. مقولات مذکور، عبارتند از: گسترش جهان بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی، فرهنگ سازی، آموزش و رسانه های نوین جمعی - سرمایه گذاری منابع انسانی و سیاستگذاری کلان جهت حفاظت و نوسازی اکولوژیکی - وضع و اعمال قوانین حفاظت از محیط زیست - توسعه پایدار سازگار با محیط زیست و نوسازی اکولوژیکی بوده و این مهم در قالب جدول ۴ آمده است.

جدول ۴- مقولات محوری و گزینشی مرتبط با بسترهای زمینه ساز نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی

Table 4. Axial and Selective categories related to the foundations of students' attitudes towards environmental issues

بسترهای نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی	۱- گسترش جهان بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی، فرهنگ سازی، آموزش و رسانه های نوین جمعی	۱۸- ایجاد فرهنگ زیست محیطی
		۱۹- رواج فرهنگ مصرف گرایی سبز
		۲۰- ایجاد آگاهی و باز تولید رفتارهای ارزشمند زیست محیطی توسط رسانه های نوین جمعی
		۲۱- توسعه فرهنگ زیست محیطی در جامعه با آموزش همگانی
		۲۲- نهادینه کردن رفتار زیست محیطی در جامعه با ایجاد زیر ساخت های آموزشی در مدارس
		۲۳- آموزش رفتار و فرهنگ زیست محیطی در مدارس
	۲- سرمایه گذاری منابع انسانی و سیاستگذاری کلان جهت حفاظت و نوسازی اکولوژیکی	۲۴- داشتن تعهد زیست محیطی مسئولان و دولت
		۲۵- به کارگیری افراد متخصص و متعهد در قبال محیط زیست
		۲۶- برنامه ریزی و سیاست گذاری کلان جهت حفاظت و احیای زیست بوم کشور
		۲۷- اجرای درست قوانین حمایتی محیط زیست
	۳- وضع و اعمال قوانین حفاظت از محیط زیست	۲۸- اعمال پیامدهای قانونی سنگین برای متخلفان محیط زیستی
		۲۹- وضع قوانین و مقررات حمایت و حفاظت از محیط زیست
	۴- توسعه پایدار سازگار با محیط زیست نوسازی اکولوژیکی	۳۰- استفاده از علم و تکنولوژی سازگار با محیط زیست
		۳۱- گسترش و به سازی زیرساخت های حمل و نقل شهری
		۳۲- استفاده از انرژی های پاک و تجدیدپذیر

		۳۳- مدیریت و بازیابی آب از پس آب های شهری و صنعتی
		۳۴- ایجاد زیرساخت جهت تفکیک و بازیافت پسماند
		۳۵- کشاورزی مبتنی بر اصول زیست محیطی و متناسب با اقلیم بومی
		۳۶- توسعه و بازسازی منابع طبیعی

از جمله مقولاتی که زمینه ساز تغییر در نگرش محیط زیستی به سمت مثبت در بین دانش آموزان است، گسترش جهان بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی، فرهنگ سازی، آموزش و رسانه های نوین جمعی است. یافته ها نشان می دهد که دانش آموزان با محیط زیست و مسائل و مشکلات آن نه تنها غریبه نبودند بلکه به نوعی از آگاهی نسبی نیز برخوردار بودند. همچنین پیرامون رفع مشکلات و مسائل زیست محیطی و زمینه ها و بسترهای مؤثر بر آن، اظهار داشتند که؛ گسترش جهان بی بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی، فرهنگ سازی، بواسطه رسانه های نوین جمعی می تواند زمینه ساز تغییرات کلانی در کنش های انسانی شود. مشارکت کنندگان تحقیق بر این باور بودند که از جمله راه های کارآمد در آگاهی بخشی عمومی و نهادینه کردن رفتار زیست محیطی در جامعه و توسعه فرهنگ زیست محیطی از طریق بهره مندی از رسانه های جمعی نوین است. دانش آموزان اذعان داشتند که کارآیی رسانه های جمعی نوین بر کسی پوشیده نیست که می تواند ابزاری مناسب و بسیار تأثیرگذار در جهت تغییر در الگوهای رفتاری و آگاهی بخشی عمومی باشد. به این اعتبار دانش آموزان مشارکت کننده ضمن تأکید بر آموزش همگانی این امر را جز با شروع آن از محیط مدارس امکانپذیر ندانسته و اذعان داشتند؛ شروع آموزش رفتار زیست محیطی در سطح مدارس و تغییر در نگرش کودکان، بستری مطمئن در جهت بهبود شرایط محیط زیست خواهد بود.

از نگاه مشارکت کننده شماره ۱۳: «من که همیشه فکر جایی که داریم توش زندگی می کنیم هستیم، محیط زیست الان یک مسئله بزرگ تو کشور ماست، البته در تمام دنیا هم هست. منابع آبی ما از بین رفته، همش همه جای کشور حتی جاهایی که پر آب بوده با مشکل آب مواجه شده. کلا کشورمون داره کویری میشه، واقعاً همین امروزه هم واقعاً در خطر جدی تهدیدمون می کنه. همه باید جوری باید رفتار کنیم که آسیب کمتری به محیط اطرافمون بزنیم چه در زمینه موجود زنده چه در زمینه زباله های زیست محیطی و

همه و همه. در برابر طبیعت و جنگل ها باید درست رفتار کنیم، باید بدونیم که چه چیزهایی آسیب زا است برای جنگل و طبیعت و چه چیزهایی بی خطره باید فرهنگ این کار را یاد بگیریم». دانش آموزان همچنین توسعه پایدار سازگار با محیط زیست و نوسازی اکولوژیکی را از دیگر زمینه های تغییرات مثبت محیط زیست عنوان داشتند، که نیازمند سرمایه گذاری منابع انسانی و سیاست گذاری کلان جهت حفاظت و نوسازی اکولوژیکی است. در توصیف باید گفت؛ دانش آموزان توسعه و بازسازی منابع طبیعی و زیست بوم را نیازمند برنامه ریزی و سیاست گذاری های در سطوح خرد، میانه و کلان می دانستند. ب این امکان فراهم شود افرادی دغدغه مند، متخصص و متعهد در قبال محیط زیست مسئولیت های مرتبط با محیط زیست را به عهده گرفته و با وضع و اعمال قوانین حفاظت از محیط زیست و اجرای اصولی و درست آن از سوی دولت زمینه ساز ترمیم و حفاظت از محیط زیست باشند.

مصاحبه شونده شماره ۳، در این باره اظهار داشت: «من خودم عاشق محیط زیستم، طبیعت و کوه و دشت های ما بهترین، فقط ما نه میدانیم چطوری ازشون استفاده کنیم و لذت ببریم و نه درست بلدیم، خیلی ها هم که به دنبال درآمد و پول هستن که زیر پاشون هم همه را له می کنن. مثالش همین معدن ها که هر چند وقت یکبار یکی را شروع می کنند. اصلاً هم براشون مهم نیست کجاست، تو کوه هست، میخوان کوه را از بین ببرند فدای معدن کنند. خب وقتی این کار می کنند اقلیم و آب و هوا را هم به هم میزنن که خسارت هایش را باید قبول کنیم. چه برای گردشگری و چه برای بالای طبیعی که نباید اسمش را طبیعی گذاشت چون ما توش دست می بریم. به نظر من اول باید مسئولان و متصدی ها ارزش و اهمیت برای محیط زیست قائل بشوند، بعد از آن در مرحله بعد به مردم فرهنگ و نحوه استفاده از طبیعت را تو هر اقلیمی و منطقه ای آموزش بدهند».

می دهد. در جدول ۵، مقولات مداخله گر و یا تسهیل گر پیرامون نگرش دانش آموزان به مسائل زیست محیطی در قالب ۲ مقوله اصلی آمده است که شامل: حمایت های اجرایی، مالی و تشویقی دولت از رفتارهای زیست محیطی - حمایت دولت و مردم از تشکل های زیست محیطی می شود.

شرایط مداخله گر در نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت: مقولات پیرامون شرایط مداخله گر مجموعه مقولاتی را شامل می- شود که تغییر در نگرش دانش آموزان و همچنین ایجاد روند نگرش مثبت که منتج به رفتار مثبت نیز می گردد را افزایش و یا کاهش

جدول ۵- مقولات محوری و گزینشی مرتبط با شرایط مداخله گر یا تسهیل گر زمینه ساز نگرش دانش آموزان نسبت به

مسائل زیست محیطی

Table 5. Axial and Selective categories related to intervening or facilitating conditions that form the basis of students' attitude towards environmental issues

دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی	۹- حمایت های اجرایی، مالی و تشویقی دولت از رفتارهای زیست محیطی	۳۷- ترویج رفتار مسئولانه محیط زیستی با مشوق های مالی و غیر مالی
		۳۸- حمایت دولت از رفتارها و پیشنهادهای زیست محیطی شهروندان
		۳۹- حمایت و پشتیبانی اجرایی و مالی دولت جهت توسعه جامعه سازگار با محیط زیست
	۱۰- حمایت دولت و مردم از تشکل های زیست محیطی	۴۰- حمایت دولت از پیدایش و توسعه جنبش های محلی و ملی زیست محیطی
		۴۱- ایجاد مشارکت و همبستگی اجتماعی برای حفاظت از محیط زیست

حامی محیط زیست می تواند در بهبود شرایط محیط زیست و توسعه جامعه سازگار با محیط زیست نقش داشته باشد و در صورتی که این تشکل ها و جنبش های محیط زیستی از سوی دولت مورد حمایت و پشتیبانی قرار گیرند می توان انتظار داشت، محیط زیست و زیست بوم در معرض خطر کنونی با روندی سریع تر به سمت نگهداری و ترمیم معضلات کنونی پیش رود. در این باب مشارکت کننده شماره ۱۷ می گوید: «مثلا دولت می تواند جایزه هایی بگذارد برای مثال بگویند شما هروقت که طبیعت رفتید به ازای هر کیسه زباله که اشغال جمع کردید یک مقدار پول دریافت کنید یا هر جایزه ای دیگری، بستگی داره که هر شهری و منطقه ای مردم چه روحیه ای دارند، مثلا وقتی الان خیلی از شهرها محروم هستند شاید جوایز نقدی بهترین راه همراه کردن مردم با دولت باشه، دولت می تونه از این همه آدم برای انجام کارهای محیط زیستی استفاده کنه واقعا».

راهبردهای موثر بر نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت:

راهبردها، کنش ها یا برهم کنش های خاصی هستند که از پدیده محوری منتج می شود، در واقع راهبردها حاصل از کنش و

دانش آموزان مشارکت کننده در مطالعه حاضر بیان داشتند، که حمایت های اجرایی، مالی و تشویقی دولت از رفتارهای زیست محیطی از جمله عوامل تسهیلگر در کاهش تخریب محیط زیست است. مشارکت کنندگان اقدامات و طرح های تشویقی مالی و بهره مندی شهروندان متعهد به رفتار زیست محیطی از امکانات شهروندی رایگان اعطای تسهیلات به آنان می تواند از روند گسترش فرهنگ محیط زیستی را تسریع کند. در این راستا نقش دولت و سیاست گذاری های دولتی را بسیار پررنگ دیده و معتقد بودند که در بسیاری موارد رفتارهای مثبت و پیشنهادهای شهروندان در راستای حفاظت و حمایت از محیط زیست از دید دولت ها پنهان مانده و ساز و کار تشویقی و حمایتی از سوی آنان می تواند در حفاظت و ترمیم زیست بوم بسیار مؤثر واقع گردد. همچنین دانش آموزان مورد مصاحبه از دیگر عوامل مداخله گر که نقش کاتالیزور را در یاری رسانی به محیط زیست را دارد حمایت دولت و مردم از تشکل های زیست محیطی است. برخی از دانش آموزان مشارکت کننده ضمن اظهار علاقه مندی به عضویت در گروه ها و تشکل های زیست محیطی و انجام اقدامات داوطلبانه حمایتی، بیان داشتند که مشارکت، همبستگی و تشکیل گروه های

واکنش شرایط مداخله‌گر و بسترهای مؤثر بر نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی است که در قالب ۵ مقوله اصلی و طی جدول ۶ آمده است، بدان معنا که دانش آموزان جهت، افزایش، تسریع و تسهیل در تغییر نگرش و رفتار زیست محیطی خود از استراتژی‌ها و راهبردهایی بهره می‌گیرند که عبارتند از:

تلاش برای گسترش جهان بینی زیست محیطی - گسترش تشکل - ها و مطالبات زیست محیطی - مدیریت و جمع آوری پسماندها از محیط زیست طبیعی و شهری - حفاظت و نوسازی مناطق جنگلی و حیات وحش - مدیریت منابع انرژی و مصرف در زندگی روزمره.

جدول ۶- مقولات محوری و گزینشی مرتبط با راهبردهای مؤثر در نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی

Table 6. Axial and Selective categories related to effective strategies in students' attitudes towards environmental issues

راهبردهای مؤثر در نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی	۱- تلاش برای گسترش جهان بینی زیست محیطی	۴۲- تلاش برای آگاه سازی جمعی از جهان‌بینی زیست محیطی
		۴۳- تلاش برای آگاه سازی جمعی از هزینه فایده رفتارهای زیست محیطی
	۲- گسترش تشکل ها و مطالبات زیست محیطی	۴۴- تلاش برای ایجاد و گسترش تشکل های زیست محیطی
		۴۵- عمل گرایی زیست محیطی
		۴۶- داشتن مطالبات زیست محیطی از مسئولان
	۳- مدیریت و جمع آوری پسماندها از محیط زیست طبیعی و شهری	۴۷- مدیریت پسماندهای تولید شده شخصی
		۴۸- جمع آوری پسماندها از محیط زیست طبیعی و شهری
	۴- حفاظت و نوسازی مناطق جنگلی و حیات وحش	۴۹- داشتن رفتار زیست محیطی با حفاظت و نوسازی مراتع و درختان جنگل
		۵۰- رعایت اصول ایمنی در حفاظت از مناطق جنگلی و حیات وحش
		۵۱- حمایت اصولی از حیوانات شهری
		۵۲- حفاظت و استفاده بهینه از منابع آبی
	۵- مدیریت منابع انرژی و مصرف در زندگی روزمره	۵۳- حفاظت و استفاده بهینه از انرژی
		۵۴- حفاظت از طبیعت با کاهش مصرف‌گرایی
		۵۵- کمک به کاهش گازهای گلخانه ای با مصرف کمتر گوشت

یافته های این بخش حاکی از آن است که هرچند که دانش آموزان مشارکت کننده در تحقیق نگرش چندان مثبتی نسبت به مسائل محیط زیست و زیست بوم خود در شرایط فعلی ندارند، اما کماکان دست از تلاش جهت ترمیم و حفظ محیط زیست نمی - کشند. دانش آموزان مورد مصاحبه اظهار داشتند از جمله راهبردهایی که در راستای احیا و حفاظت از محیط زیست پیرامون خود به آن اهتمام می‌ورزند، در ابتدا تلاش برای گسترش جهان بینی زیست محیطی است که این مهم را اغلب بواسطه ابزارهایی

چون رسانه‌های جمعی محقق می‌کنند.

پیرامون این نتیجه، مشارکت کننده شماره ۱۵، عنوان داشت: « به نظر من یکی از چیزهایی که خیلی تاثیر می‌گذارد توی آدم‌ها که رفتارشان را تغییر بدن، اینه که بدونن براشون ارزش داره و به صرفه است در کوتاه مدت و دراز مدت من توانایی این را دارم که خانواده و اطرافیانم را متقاعد کنم اگر از لحاظ مالی تامین بشن که راه های درآمدی شان را تغییر بدن که هم محیط زیست آسیب نبینه و هم سود بیشتری ببرن».

دریافته ای دیگر مشخص شد دانش آموزان سعی در ایجاد و گسترش تشکل های دانش آموزی و مطالبات زیست محیطی داشته و بنا به اظهارات ایشان تا حدی توانسته اند، مطالبات و پیشنهادهای خود را به گوش مسئولان برسانند و این اقدامات را هرچند کم تأثیر اما بی تأثیر نمی دانند. از دیگر راهبردهای مؤثر بر ایجاد نگرش مثبت محیط زیستی در جامعه از نگاه مشارکت کنندگان، مدیریت و جمع آوری پسماند از محیط زیست طبیعی و شهری بود که اکثریت مشارکت کنندگان بیان داشتند خود را متعهد به انجام این گونه رفتار مسئولانه می دانند.

مشارکت کننده شماره ۱۷، اظهار داشت: «ولی من با همه این نداشتن ها هم سعی خودم را می کنم که از خونه و خانواده خودم شروع کنم و کمک کنم یا اگر هم کمک نمی کنم ضرری به محیط اطرافم نزنم. ما یک گروه هم داریم که معلم ها هم توش هستن داریم اضافه می شیم که کارهایی که لازم هست بعضی وقت ها برای شهر و یا جاهای دیدنی و تفریحی شهرمان انجام می دیم، مثلاً یک روز را در نظر می گیریم که بریم کوه و دشت های اطراف هم تفریح و کوه نوردی ورزش کنیم و هم زباله ها را جمع آوری می کنیم. شاید اگر گروه بیشتر بشه تعدادمون بتونیم برای محله ها ۱ و یا هرجایی که فکر می کنیم که میشه کاری کرد درخواست بدیم پیگیری کنیم و امیدوار باشیم که نتیجه بگیریم».

دانش آموزان ضمن تأکید فراوان بر مدیریت منابع انرژی و مصرف در زندگی روزمره بر این باور بودند که با توجه به افزایش جمعیت

جهان و کاهش منابع انرژی مدیریت و حفظ و نگهداری این منابع ملی و خدادادی از مهم ترین مسئولیت های شهروندی و انسانی است که می تواند راهکاری مؤثر در کاهش معضلات زیست محیطی باشد. برخی از مشارکت کنندگان با اظهار دغدغه مندی نسبت به حیات وحش و مناطق جنگلی و کوهستانی که به باور آنان در معرض نابودی تدریجی است، حفاظت و نوسازی مناطق جنگلی و حیات وحش را از دیگر راهبردهای مؤثر بر بهبود شرایط محیط زیست کنونی عنوان داشتند و با انجام فعالیت هایی در حد بضاعت مانند، کاشت نهال سعی در احیای حادقلی محیط طبیعی پیرامونی خود دارند و یا با رعایت حریم و زیستگاه های حیوانات وحشی و آگاهی رسانی به خانواده و در برخی موارد تذکر به اطرافیان در جهت حمایت و انجام مسئولیت های محیط زیستی خود کوشا هستند.

پیامدهای مؤثر بر نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی در شهرستان بافت:

مجموع مقولات علی و اثرپذیری از راهبردهای اتخاذ شده موجب پیامدها را مهیا می کند. براین اساس در جدول ۷ پیامدهای حاصل از نگرش فعلی دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی آمده است. براین مبنا تحلیل داده ها منتج به شناسایی ۲ مقوله گزینشی نهایی شد که عبارتند از؛ تغییرات اقلیمی، تخریب محیط زیست و منابع طبیعی - به مخاطره افتادن سلامت، منابع تغذیه و زیستگاه انسان ها.

جدول ۷- مقولات محوری و گزینشی مرتبط با پیامدهای حاصل از نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی

Table 7. Axial and Selective categories related to the consequences of students' attitudes towards environmental issues

پیامدهای نگرش دانش آموزان نسبت به مسائل زیست محیطی	۱- تغییرات اقلیمی، تخریب محیط زیست و منابع طبیعی	تخریب محیط زیست و انقراض گونه های جانوری و گیاهی	۵۷- تخریب جبران ناپذیر محیط زیست
			۵۸- از بین رفتن منابع طبیعی و ملی
			۵۹- خطر انقراض انواع گونه های جانوری و گیاهی
		افزایش آلودگی منابع طبیعی و تغییرات اقلیمی	۶۰- افزایش آلودگی هوا
			۶۱- کاهش منابع آبی و قحطی و خشکسالی
			۶۲- تغییرات اقلیمی و افزایش بلایای طبیعی
	۲- به مخاطره افتادن سلامت، منابع تغذیه و زیستگاه انسان ها		۶۳- رکود کشاورزی با آلودگی و از بین رفتن خاک
			۶۴- نابودی زیستگاه انسان ها
			۶۵- به مخاطره افتادن سلامت جامعه با آلاینده های زیست محیطی
			۶۶- کاهش منابع تغذیه انسانی

محیط زیست این رو خودش هضم کنه ولی خب مردم همینجوری بی رویه دارن آشغال‌ها رو بیرون می‌ریزن یه جور می‌شه که مناطقی که زباله دپو می‌شه و یا حتی به مرور پلاستیک و آشغال ریخته می‌شه اون مناطق دیگه بلااستفاده می‌شه و حتی پوشش گیاهی‌اش از بین می‌ره که هیچ، دیگه نمی‌شه چیزی توش کاشت و یا دام به چرا برد. الان خیلی‌ها به سمت چاه‌های عمیق رفتن دارن لایه‌های سطحی که خشک شدن هیچ، دارن لایه‌های زیرزمینی رو هم آب‌شون رو می‌کشن و دارن خشک می‌کنن و متأسفانه فرونشست می‌شنویم در همه جای کشورمون داره اتفاق می‌فته و این یک مشکل بزرگی خواهد بود.

مصاحبه شونده شماره ۵ نیز بیان کرد: «اصلاً خیالتون را راحت کنم، اصلاً انسان‌ها هیچ چی، خاک و آب را آلوده می‌کنیم می‌دونین چه تعداد حیوانات وحشی و حتی اهلی حتی که برای ما غذا فراهم می‌کنند هم ضرر می‌کنند از بین می‌رن و یا نسل‌شان منقرض میشه».

مشکلات و مسائل محیط زیست و پدیده‌های منفی متأثر از آن عواقب بی شماری را برای افراد و جامعه توأمان به همراه دارد. دانش آموزان مورد مصاحبه بیان داشتند، وضعیت نابسامان و تخریب محیط زیست که در کشور به شکلی مشهود وجود دارد، مشمول پیامدهای منفی متعددی است که اثرات آن نه تنها جامعه کنونی را تحت تأثیر قرار می‌دهد بلکه نسل‌های آینده و زیست بوم آنان را با تهدید جدی روبرو می‌سازد. دانش آموزان تغییرات اقلیمی، تخریب محیط زیست و منابع طبیعی را از پیامدهای گریزناپذیر روند نگرش و رفتار محیط زیستی کنونی دانسته و به مخاطره افتادن سلامت، منابع تغذیه و زیستگاه‌های انسانی را از کمترین عواقب دهشتناک آن می‌دانند که نیازمند اقدامات فوری و مسئولانه تمامی ساکنان این سرزمین بوده و محدود به شهر یا استان خاص نمی‌شود.

مصاحبه شونده شماره ۱، پیرامون مقوله مذکور می‌گوید: «یه جور تخریب محیط زیسته حالا چند ۴۰۰ سال طول می‌کشه تا این

بحث و نتیجه گیری

زیست محیطی موثر بودند. مشارکت کنندگان در تحقیق نگرش مطلوبی پیرامون مسائل زیست محیطی نداشتند و بر این باور بودند

در توصیف یافته ها و نتایج به دست آمده باید گفت؛ که علل و عوامل متعددی بر نگرش دانش آموزان شهرستان بافت پیرامون مسائل

روز آگاه تر می شوند. آنان با توسعه و ایجاد تشکل های دانش - آموزشی اقدام به آگاهی رسانی عمومی می کنند و با انگیزه و دغدغه - مندی اقدام به پاکسازی محیط های طبیعی می کنند و از این طریق سعی در ترویج و گسترش رفتار زیست محیطی دارند، که این مهم خود نشانگر دغدغه مندی و بروز رفتار مثبت محیط زیستی است. در این راستا با تکیه بر قوانین به روز، اصولی و حامی محیط زیست تاکید بسیار داشته و معتقد بودند هرچه قوانین و محدودیت های دست و پاگیر جهت فعالیت های عملی و حمایتی محیط زیست کاهش یابد و از سوی دیگر قوانین سخت گیرانه تری برای متخلفان محیط زیستی وضع و اجرا شود، به تدریج بازدارندگی قوانین به عنوان یک اصل اساسی نگرش و رفتار افراد در جامعه را به سمت و سوی رفتارهای مثبت محیط زیستی سوق می دهد. پرواضح است که محیط زیست کنونی آسیب دیده و در معرض مخاطرات گوناگون قرار دارد و شاهد عواقب و پیامدهای متعددی چون هدر رفتن انرژی، سرمایه های ملی، تخریب منابع طبیعی و زیستگاه انسانی هستیم که نیازمند توجه و حمایت هرچه بیشتر مردم و مسئولان است. در پایان باید گفت امید است بهره گیری از نتایج تحقیق بتواند کمکی هرچند اندک در جهت بازیابی محیط زیست سرزمین مان باشد و صد البته باید به این نکته توجه کرد که نتایج به دست آمده شواهد بیشتری را نشان می دهد که عوامل مرتبط با مسائل زیست محیطی نیازمند شناسایی و شناخت مقولات و عوامل پنهان دیگری است که نگرش و رفتار افراد تنها می تواند یکی از فاکتورهای تاثیر گذار بر آن باشد.

References

1. Abbaszadeh, Mohammad and Bani Fatemeh, Hossein and Alizadeh Aghdam, Mohammad Baqer and Alavi, Leila (2014), the effect of environmentally responsible intervention on the relationship between place attachment and environmentally responsible behavior, Applied Sociology, Volume 27, No 2, pp. 61-80. (In Persian)
2. Valipour Chahadah Chirik, Farzaneh; Farokhian, Forozan (2015), the effect of environmental education on environmental awareness, attitude and pro-

که محیط زیست در شرایط کنونی نیازمند حفاظت و نوسازی اکولوژیکی است و این مهم جز از مسیر نهادینه کردن فرهنگ زیست محیطی در جامعه محقق نخواهد شد. از آنجا که ایران نیز همانند دیگر کشورهای در حال توسعه با تغییرات فرهنگی، اجتماعی روبرو است، این گونه به نظر می رسد که ارزش های فرامادی در نگرش دانش آموزان موثر بوده، بدان سان که آنان عمدتاً از آگاهی و درک مطلوبی از رفتار زیست محیطی برخوردار بوده و مسائل را به شکلی واقع بینانه از هم تمیز می دادند. اعتقاد به ایجاد تشکل های محیط زیستی و ابراز عقیده و مطالبات محیط زیستی داشتند. دانش آموزان عمدتاً مقولاتی چون گسترش جهان بینی زیست محیطی با آگاهی بخشی عمومی، فرهنگ سازی و آموزش از طریق رسانه های نوین جمعی را از مهم ترین مقولاتی می دانستند که در شرایط کنونی تا حدی مغفول مانده و به شکل موثر به آن پرداخته نشده است. که خود نیازمند برنامه ریزی و سیاست گذاری های کلان جهت حفاظت و نوسازی محیط زیست است. دانش آموزان تصویر روشن و امیدوار کننده ای از آینده محیط زیست نداشتند و معضلات آلودگی هوا، آب، خاک و تولید زباله را از جمله مهم ترین مقولات موثر در فرسایش و تخریب محیط زیست می دانستند و بر این باور بودند که مسائل مذکور جز با مسئولیت پذیری تک تک افراد جامعه، عزم ملی و حمایت و مشوق های دولتی قابل حل و یا تعدیل نیستند. دانش - آموزان اذعان داشتند با ارتقای تکنولوژی های ارتباطی جهانی مسائل زیست محیطی از دید همگان مخفی نمی ماند و در این میان به نقش حساس، کلیدی و تسهیل گر دولت اشاره داشتند که توسط برنامه ریزی و سیاست گذاری های کلان توسعه ای این امکان را فراهم می آورد تا زیرساخت های مختلف شهری، اکولوژیکی و بومی را احیا کرده و به روز نماید. همچنین دانش آموزان ضمن اظهار علاقه به انجام فعالیت های مدنی و محیط زیستی بیان داشتند چنانچه کنشگران محیط زیستی امکان بروز و ظهور بیابند و کسانی که دغدغه محیط زیست دارند در فضای نسبتاً مطلوب تری امکان انجام وظایف و مسئولیت های زیست محیطی را داشته باشند، بسیاری از مشکلات و مسائل زیست محیطی قابلیت حل دارند. همچنین آنان سعی در تغییر رفتار با طبیعت و سبک زندگی متناسب با محیط زیست دارند چرا که از مخاطرات و عواقب آن هر

- the relationship between environmental knowledge, attitudes and behaviors (a study of Tehran University students), Iranian Social Issues Quarterly, Volume 8, No. 1, pp. 25-5.
11. Ahmadian, Daruosh; Haghighatiyan, Mansour (2016), Sociological analysis of cultural factors on urban environmental behaviors under study (Citizens of Kermanshah), Urban Sociological Studies Quarterly, Volume 18; issue, pp 51-76. (In Persian)
 12. Valipour Chahardah Chirik, Farzaneh; Farokhian, Foroozan (2015), the effect of environmental education on environmental awareness, attitude and pro-environmental behavior in secondary school girls (case study: 4th district of Ahvaz), Environmental Science and Technology Quarterly, Volume 21, Number 1, PP 51-76. (In Persian)
 13. Nawah, Abduol Reza; Froutan Kia, Shahrouz (2018), investigating the relationship between rational action and environmental behaviors (case study: Andimeshk urban society), Environmental Science and Engineering Quarterly, No. 51. (In Persian)
 14. Fu, L. Zhang, Y. Xiong, X. & Bai, Y. (2018) "Pro-Environmental Awareness and Behaviors on Campus: Evidence from Tianjin, China." Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 14 (1): 427-445.
 15. Abolaji M.A, & Oke A.O. (2013). Maintaining Biodiversity through Environmental Conservation Awareness Program in School Sectors: A case study of Nigeria, International Journal of Environmental Engineering Science and Technology Research Vol. 1, No. 8.5. 2.
 16. Schumacher, I. (2013) "The endogenous formation of an environmental culture". Working Paper, Ipag Business Schools.
 - environmental behavior in secondary school girls (case study: 4th district of Ahvaz), Environmental Science and Technology Quarterly, Volume 21, No 1. (In Persian)
 3. Hajilo, Fataneh; Yazdakhasti, Behjat (2014), Sustainable Society, Tabriz: Aydin, Yanar Publications. (In Persian)
 4. Catton, W. R. (1982) Overshoot: The Ecological Basis of Revolutionary Change, USA: Published by the Board of Trustees of the University of Illinois at <http://books.google.com/books?id=eQ56mT6K4C&printsec>.
 5. Simonetti SJ. Children's Environmental Values: Comparison of a Toronto District School Board Ecoschool and Non-Ecoschool 2008.
 6. Khoshfar, G; Salehi, S; Vesal, Z; Abbaszadeh, M (2014), investigation of social factors affecting the environmental awareness of villagers, Rural Researches, 6th year, No 1, p. 137- 158. (In Persian)
 7. Hajilo, Fataneh; Yazdakhasi, Behjat (2014), Sustainable Society, Tabriz: Aydin, Yanar Publications. (In Persian)
 8. Nosratinejad, Farhad, Serajzadeh, Seyed Hossein, Deyhool, Mansour (2018), Sociological Explanation of Environmental Behavior (Case Study: Citizens of Tehran), Geographical Environment Sustainable Development Quarterly, Volume 1, Issue 3, PP 1 – 21. (In Persian)
 9. Asadi, Mahdieh ;Naghizadeh, Mahdi ; Mazloumi, Sajjad ;Ghazanfari, Zeynab (2017); surveying the knowledge, attitude and environmentally responsible behaviors of female students of first secondary schools, 16th issue, pp 677-686. (In Persian)
 10. Hemayatkhah Jahromi, Mojtaba; Ershad, Farhang; Danesh, Parvaneh; Ghorbani, Mahdi (2016); a sociological reflection on

- Shiraz), Culture and Art Sociology Quarterly, No 7, pp. 5-32. (In Persian)
19. Abbott, Pamela; Wallace, Claire (2015); Sociology of women, translated by Najm Iraqi, Manijeh, Ney publication. (In Persian)
17. Valentine Buh Ebua, TsiEvaristus Agwafo, Sylvie NgudemFonkwo. (2011). Attitudes and Perceptions as threats to wildlife conservation in the Bakossi area, South West Cameroon, International Journal of Biodiversity and conservation vol.3 (12) .
18. Movahed Majd, Majid; Salamatian, Dorna (2021), spiritual health and environmental behavior (survey about the youth of